

ВАЖАН ИЗВОР ЗА БУДУЋА ИСТРАЖИВАЊА

ГРАДИНА 1900–1901, Фототипско издање (приредио Зоран Пешић
Сигма; поговори: Сава Пенчић, Јован Пејчић), Нишки културни центар,
Ниш 2011.

За часописе важи да су огледало живота – одраз културних, политичких, историјских стремљења друштва које их чита, које их ствара.

Две деценије по ослобођењу Ниша од Турака, у атмосфери духовне поспаности, у судару стидљивих утицаја Европе и снажно укорењеног оријента, група младих професора нишке гимназије „Краљ Милан I“ упустила се у интелектуалну авантуру покретања часописа „за забаву, поуку и књижевну критику“. Уредништво које су, у својим зачецима, чинили: Светозар Обрадовић, Милан Банић, Јеремија Живановић, Тодор Коблишка и Милан А. Костић, успело је да, на почетку новог века, постави нове критеријуме и утврди нове стандарде за домаће књижевно гласило које ће ићи у корак са светом.

У својој првој години, *Градина* је излазила два пута месечно, могла се похвалити са 1.500 својих претплатника, и то у тренутку када *Шумадинка* Љубомира Ненадовића излази у 800, а *Српски књижевни гласник* у 1.000 примерака. Своје место у преко две стотине прилога нашли су како прозни текстови домаћих и страних писаца, тако и поезија, књижевна критика и рецензије, својеврсни „културни водич“ онога доба, као и прилози научног карактера.

Премда остављен без програмске речи, часопис је својим радом, те и самим поднасловом, одредио програмску оријентацију: да забави, поучи и (у књижевном смислу) еманципује. Међутим, упоредо са бројем сарадника и читалаца, расла су и нерешена потраживања, а тиме и проблеми (у првом реду, материјалне природе) на које је уредништво наилазило.

Потешкоће у другој години постојања бивале су видљивије: обећана помоћ Министарства изостаје, претплате су све нередовније, број прилога је преполовљен. Од осам објављених свезака пет су чинили двоброји, а аутори, не могавши да добију заслужене хонораре, нагло прекидају сарадњу...

Речју, *Градина* је делила судбину већине ондашњих часописа. Од Божића 1900. године и обећавајућих почетака, *Градина* је дала комплет од тридесет и шест бројева у двадесет и осам свезака, и угасила се 15. октобра 1901.

Однос историчара српске књижевности, истраживача српске периодике и културе у временима која су наступила по гашењу „Градине“, према њој није био праведан. У Скерлићевом *Историјском прегледу српске штампе 1791–1911*, она се ни не помиње; у својим радовима на *Градину* заборављају и Злата Бојовић и Предраг Палавестра, те се о почетном раздобљу нишког часописа није знало ништа, или – тек толико да је постојао. На признање „важном културном и књижевном прегнућу“ чекало се све до осамдесетих година двадесетог века, и радова Драгише Витошевића и Вере Ценић.

Приређивачким трудом Зорана Пешића Сигме, у издању Нишког културног центра, са дистанцом од 110 година, на вредновање, испитивање и задовољство читаоцима дато је фототипско издање *Градина 1900–1901*.

При упознавању савременог читаоца са значајем *Градине*, неопходно је проговорити о уређивачкој концепцији, њеним рубрикама и садржају, чији је највећи простор заузимало домаће прозно стваралаштво. Приликом одабира приповедака и романа, уредништво се најпре водило „принципом угодности“ при читању, те је главни задатак био пронаћи занимљиво штиво, за оно доба тематски актуелно. Први број часописа отворила је приповетка „Ноћна кукавица“ Тадије Костића, који је, на неочекивано слободоумни начин, обрађивао теме из свакодневог живота. Приповетке овог сарадника, објављиване у наставцима, пратиле су „реални правац“ у нашој књижевности, али се на страницама „Градине“ паралелно с овом могла читати и такозвана женска еманципаторска проза Милеве С. Димитријевић, писана у маниру „плачевног сентиментализма“. За тек покренути часопис у унутрашњости, свакако најзначајнији подухват било је објављивање „Нечисте крви“ Боре Станковића (премда у само три наставка), али и приповетке „Калуђерска посла“ Симе Матавуља и „Просјака“ Светозара Ћоровића.

Настојећи да створи неку врсту жанровског, тематског и стилског паралелизма са домаћом књижевношћу, константно имајући на уму тежњу ка сврсисходности одабраних дела, часопис је нудио преводе савремених писаца и песника, али и класика светске књижевности, о чему је у највећој мери бринуо Тодор Коблишка. Штампани су преводи стихова Х. Хајнеа, Шилера, Бајрона, Пушкина, Овидија..., и проза таквих приповедача као што су: Чехов, Фјодор Сологуб, Пјер Лоти, Едмонд де Амичис... Уредништво је, како међу домаћим тако и међу страним текстовима, амбициозно бирало обимнија дела, чија су се објављивања планирала у наставцима, али је познати след догађаја резултирао недовршеношћу готово свих из реда ових подухвата.

У сарадњи са оствареним именима српског песништва *Градина* није имала успеха као са приповедачима, што је, уосталом, био одраз при-

лика и у другим српским часописима. Од великана једино ће се огласити Алекса Шантић, но и он преводом, а не својим стиховима.

Највреднији сарадници на страницама предвиђеним за поезију били су Јелена Димитријевић и рано преминули Љубомир Симић, чији су се стихови појављивали и у другим угледним часописима тога доба попут *Дела*, *Искре*, *Босанске виле*. О жељи и напорима да се *Градини* придруже и песници ван Ниша говори податак да је Јеремија Живановић, иако не песник по вокацији, објавио серију песама под називом „Старе приче“, користећи се псеудонимом „Омер Карабеговић“, тобоже песника из Сарајева. Недостатак наших значајних песника уредништво је, видели смо, надомештало преводима из страних литература.

У периоду о коме је реч, књижевна критика заузимала је изузетно важно место и доживљавала својеврсни процват, те је одељком који је доносио текстове општег тематског и проблемског типа, али и есеје, коментаре и приказе, уредништво *Градине* настојало да часопис специјализује и програмски усмери. Међутим, и у пословима књижевне критике часопис се углавном ослањао на сопствене снаге, а од истакнутијих имена оног доба једино је успео да придобије академика Љубомира Јовановића.

У свој „Поглед на српску књижевност 1899. године“ Јовановић је укључио и српске писце из Босне и Војводине, и тиме свој преглед учинио комплетним, а велики број коментара и опаски омогућио је читаоцу да себи одабере репрезентативна штива, нарочито ако се има у виду да је Јовановић проговорио и о тек одштампаним књигама Лазе Костића, Стојана Новаковића, Милорада Ј. Митровића, Радоја Домановића и још о прегршт остварења неафирмисаних и данас потпуно непознатих аутора.

Занимљиво је осврнути се и на, може се рећи, сталну рубрику Андре Гавриловића, која је кроз низ анегдота и цртица из живота осветљавала непознате или заборављене делове из биографија Филипа Вишњића, П. Петровића Његоша, Симе Милутиновића Сарајлије, Ђуре Јакшића, Љубомира Ненадовића, Милице Стојадиновић Српкиње.

На страницама тадашње *Градине* читалац је могао да прати и обиље информација о културним токовима и животу јавних личности из земље и иностранства, да прочита прилоге о тек одиграним позоришним представама у Позоришту „Синђелић“, гостујућим представама или, пак, о уметности позоришних трупа из других крајева Србије. Захваљујући конзуларним представницима и државним службеницима у иностранству, часопис је редовно нудио корисна обавештења из области културног и научног живота, али и актуелности и занимљивости од најразличитијег значаја.

Не смеју се заборавити ни „поучни прилози“, који су *Градину* приближили „сфери доминантног модела српских књижевних гласила с краја прошлог и почетка двадесетог века“. Текстови просветитељско-дидактичког карактера кретали су се од етнографских и историјских проуча-

вања, преко записа о старинама и обичајима српског народа до радова из области медицине, надрилекарства, биологије, па и до вредних и новооткривених прилога из усменог народног стваралаштва.

Часопис *Градина* је у издању *Градина 1900–1901*, представљена у готово непромењеном облику. Извесне измене тичу се премештања Прегледа садржине првог годишта, које се са почетка укориченог примерка сада јавља као додатак, како је и штампан. Проглас Краља Милана, са пагинацијом независном од оне јединствене, објављен је, такође, као прилог броју 23–24.

Значајан допринос овом издању, те и будућим историографима и истраживачима на пољу српске периодике, јесу додаци које је приређивач донео у поговору издања. Редом, ту је најпре *Библиографија* – систематичан и прегледан рад Зорана Б. Живковића и Ленке Живковић, која је раније штампана у садашњем часопису *Градина*, из 2000. године.

Затим, ту је текст најзначајнијег сарадника и члана уредништва, Јеремије Живановића, који је, заправо, ретроспективни поглед на почетке и прегалништво њега самог, и сарадника који су се око *Градине* окупљали; те још два, са посве различитим намерама писана текста.

Аналитички текст Саве Пенчића „Нишки књижевни часопис *Градина* са почетка овог века“, подсећајући на све рубрике, издвајајући, према његовом сопственом суду, највећа достигнућа сарадника, вредносно је позиционирао текстове који су се међу корицама тадашње *Градине* нашли.

Студија Јована Пејчића „Књижевно гласило с мисијом“ истражује разлоге због којих се у најважнијим прегледима на стару *Градину* тако дуго заборављало, те је и своје вредносне судове аутор постављао ван садржинског оквира и овај нишки часопис посматрао у контексту шире слике српске књижевне периодике.

Коначан закључак након читања страница старе *Градине* намеће се, ипак, као заједнички: *Градина* тога доба је, што по концепцији, што по оствареним дOMETИМА, улазила у ред најистакнутијих гласила ове врсте у Србији.

Фототипско издање *Градина 1900–1901*, са свим додацима и прилозима којима је уредник настојао да употпуни и објасни деловање овог часописа, представља важан извор за будућа истраживања, али и непроцењиво сведочанство о животу једног гласила у једном граду – Нишу, и једној младој држави – Краљевини Србији, на прелазу два века. Утолико, ово је подухват који заслужује све похвале како научне, тако и наше најшире културне јавности.

Александра Ристић

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Студент докторских академских студија филологије